

Rondblik

De volkstelling en Quirinius

J. Knigge

‘In die tijd kondigde keizer Augustus een decreet af dat alle inwoners van het rijk zich moesten laten inschrijven. Deze eerste volkstelling vond plaats tijdens het bewind van Quirinius over Syrië’ (Luc. 2:1,2).

Lucas plaatst als een goed geschiedschrijver de geboorte van Jezus in een duidelijk historisch verband. Bijbelcritici betichtten Lucas echter van een ernstige onjuistheid. Volgens Matteüs werd Jezus geboren tijdens het bewind van Herodes de Grote, die stierf in het jaar 4 v.C., terwijl de enig bekende volkstelling van Quirinius, die ook wordt vermeld door Flavius Josephus, pas plaats vond in het jaar 6 n.C.

Sommige taalkundigen hebben dit probleem opgelost door in vers 2 het woord ‘tijdens’ te vervangen door ‘voordat’. Deze oplossing lijkt, als die taalkundig al mogelijk zou zijn, minder aanvaardbaar, omdat een dergelijke tijdsbepaling vager is en daarom minder passend voor een auteur als Lucas, die alles zeer nauwkeurig heeft onderzocht (Luc. 1:3). Omdat Lucas spreekt over de *eerste* volkstelling onder Quirinius, moet deze onderscheiden worden van een tweede volkstelling. Het loont daarom de moeite zich nader te verdiepen in gegevens over het begrip volkstelling en de persoon van Quirinius.

Volkstelling

Een volkstelling werd binnen het Romeinse rijk regelmatig gehouden. Uit historische bronnen blijkt dat deze tijdens keizer Augustus om de veertien jaar plaatsvonden. Een dergelijke registratie legde gegevens vast over de bewoners van een gebied en hun grondbezit. Het kon een middel zijn om gegevens over mannen voor militaire dienst te registreren, of een belastingheffing voor te bereiden. Dat was het geval met de bovenvermelde registratie van het jaar 6 n.C. Augustus had toen volgens de Romeinse historicus Dio Cassius geld voor zijn legioenen nodig. Hij verordende daarom in zijn rijk een speciale heffing van 5% op de vererving van grondbezit.

Een dergelijke belasting eiste een registratie van bezittingen en familiebetrekkingen. Flavius Josephus vermeldt hoe Cyrenius (de Latijnse naam voor Quirinius) in de provincie Judea, die bij Syrië was gevoegd, deze registratie moest uitvoeren. Hij vertelt hoe in het noorden hiertegen verzet ontstond, onder leiding van een zekere Galileeër die Judas heette. Lucas noemt dit gebeuren in Handelingen 5:37. Dio Cassius vermeldt ook dat deze heffing de *tweede* in zijn soort was en dat de eerste niet genoeg had opgebracht. Dit kan betekenen dat de eerste registratie veertien jaar eerder werd verordend, dus in 8 v.C., waarbij Jozef en Maria zich moesten laten inschrijven (Luc. 2:3,4). De uitvoering van dit decreet van Augustus zal in het uitgestrekte rijk wellicht enige jaren hebben gekost.

Terugkeer

Een heffing waarbij grondbezit en familierelaties moesten worden opgegeven, ging gepaard met een terugkeer naar de plaats van geboorte of een plaats van erfelijk landbezit. Jozefs voorgeslacht kwam uit Betlehem. Volgens de mozaïsche wet bleef de grond geslachtenlang in familiebezit. Een voorbeeld van zo’n terugkeer is te vinden in een voorschrift uit het jaar 104 van Gaius Vibius Maximus, gouverneur van Egypte, dat luidt: ‘Omdat de registratie van

families is begonnen, is het noodzakelijk dat ieder die buiten zijn district woont terugkeert naar zijn eigen afstammingsplaats, zodat de gebruikelijke inschrijving kan plaatsvinden.’ Een soortgelijke registratie wordt genoemd in een brief uit het jaar 48, die gaat over een terugkeer naar de geboortestreek: ‘Ik Thermoutarion, met mijn lijfwacht Apollonius, verklaar met een eed aan keizer Tiberius Claudius, dat het voorgaande document een juist verslag geeft van allen die tot mijn huishouden behoren, niemand uitgezonderd.’ Een andere brief laat ook zien dat een huisvader zijn hele gezin diende mee te nemen: ‘Ik registreer Pakebkis, de zoon van mij en mijn vrouw Taasis, en Taopis in het tiende jaar van keizer Tiberius Claudius Augustus en verzoek dat de naam van mijn voornoemde zoon wordt opgenomen in de lijst.’

Twee gerespecteerde leiders uit de vroegchristelijke kerk, Justinus en Tertullianus, schreven dat in de officiële documenten tijdens het bewind van keizer Augustus ook de registratie van Jozef en Maria te vinden zou zijn en dat ieder die twijfelde aan Jezus’ geboorte, maar in de overheidsstukken moest zoeken. Wellicht werden deze gegevens plaatselijk bewaard. Justinus (geb. 105) schreef: ‘Er is een plaats in het Joodse land, vijfendertig stadiën van Jeruzalem, waar Christus is geboren, zoals je je daarvan kunt vergewissen in de registratieregisters gemaakt onder Quirinius, de eerste procurator van Judea.’ Tertullianus (geb. 155) schreef echter dat deze registratie plaatsvond onder Sentius Saturninus, de gouverneur van Syrië. Omdat Justinus aan Quirinius de titel procurator geeft, kan hij als militair assistent van de gouverneur Saturninus zijn opgetreden uit naam van de keizer. Een waardevolle aanduiding hiervoor is te vinden op de grafsteen van een Romeinse officier met de naam Aemilius Secundus. Op deze steen, die werd gevonden in Venetië, wordt Quirinius genoemd als keizerlijk gezant (*legatus*) die hem opdracht gaf tot de volkstelling in Apamea in Syrië. Deze volkstelling viel in dezelfde tijd als de eerste, die genoemd wordt in Lucas 2.

Als kritiek op de registratie uit Lucas 2 is ook wel geuit, dat de keizer regionale heersers hun eigen heffingen liet uitvoeren. Hiertegen kan aangevoerd worden dat een keizerlijke heffing ook gebruikt kon worden om het centrale gezag te benadrukken. Flavius Josephus vermeldt dat in de laatste jaren van Herodes een gespannen verhouding tussen hem en Augustus was ontstaan: ‘De keizer schreef Herodes dat waar hij hem vroeger als vriend had behandeld, hij hem voortaan als onderdaan zou behandelen ... en dat het joodse volk door een eed van trouw zijn goede wil zou moeten tonen jegens de Keizer en de regering van de koning.’ Volgens Tacitus legde ook keizer Tiberius later een regionale volkstelling op aan het koninkrijk Antiochië in oostelijk Klein-Azië.

Quirinius

De vroegste vermelding van Quirinius is te vinden in een verslag van Augustus’ regeringsdaden dat de keizer zelf heeft opgesteld, de *Res Gestae*. Een kopie van deze inscriptie bevindt zich in de tempel van Augustus en Rome in Ankara. Volgens deze *Res Gestae* werd Quirinius tot consul benoemd in 12 v.C. Met dit ambt bekleedde hij een van de hoogste regeringsfuncties. Onder de keizers Augustus en Tiberius verrichtte hij belangrijke diensten. Tacitus vermeldt dat Tiberius hem, na zijn overlijden in 22 n.C., in een rede voor de voltallige Senaat roemde als ‘een onvermoeibaar soldaat, die wegens zijn trouwe diensten consul werd onder keizer Augustus, en later geëerd werd wegens zijn overwinning op het fort van de Homanadensiërs in Cilicië (ten nw. van Syrië). Daarna werd hij adviseur van Gaius Caesar bij het bestuur van Armenië en van Tiberius in Rhodes.’

Quirinius bekleedde dus militaire en politieke functies in en nabij Syrië, waar tussen 12 en 6

v.C. sprake was van voortdurend verzet van de Homanadensiërs tegen Rome. Het is daarom aannemelijk dat Quirinius als krachtadig militair attaché, zoals ook bovengenoemd in Apamea, namens de keizer een uitvoerende taak had bij de volkstelling van Lucas 2 in Judea dat onder Syrië viel. Het is dus niet vreemd dat zijn naam aan deze volkstelling werd verbonden. Daarvoor zou hij als assistent aan Saturninus zijn toegevoegd. Deze was de gouverneur van Syrië van 9 tot 6 v.C.

Het jaartal van deze volkstelling kunnen we vinden in de *Res Gestae*, waar Augustus vermeldt dat hij in het jaar van de consuls Censorinus en Asinius (= het jaar 8 v.C.) een volkstelling uitschreef. De uitvoering ervan in Judea zal na 2 à 3 jaar hebben plaatsgevonden door Quirinius, die veertien jaar later eveneens, maar nu zelf als gouverneur van het gebied, de tweede volkstelling liet uitvoeren in Syrië.